

Тетяна ЛЕВИЦЬКА,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки
Хмельницького національного університету

Тетяна КАЩУК,

магістрант Хмельницького національного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

У статті розкрито актуальність питання мотиваційної готовності дітей до навчання в школі. Визначено суть поняття «готовність до школи». Визначено провідну роль мотиваційної готовності, яка є визначальною в успішному навчанні і адаптації дитини до школи. Проаналізовано психолого-педагогічні дослідження із зазначеної проблематики. Охарактеризовано психологічні особливості формування мотиваційної готовності дітей до шкільного навчання, виділено структуру мотивів, наведена коротка характеристика та визначено роль мотивів у формуванні готовності дітей до школи.

Ключові слова: психологічна готовність до навчання в школі, мотиваційна готовність, мотив, внутрішня позиція.

Постановка проблем у загальному вигляді. Важливим завданням сучасної освіти є гармонійний розвиток особистості кожної дитини, її соціальна адаптація в суспільстві.

Дитинство, яке є найважливішим етапом у житті кожної людини, її розвитку й особистісному становленні, значною мірою пов'язане з освітою. Готовність дитини до систематичного навчання є підґрунтям, від якого залежать її подальші успіхи в навчальній діяльності, здатність до довільної діяльності, самодостатність і самопочуття, яке значною мірою впливає на її психічне та соматичне здоров'я. Поняття готовності дитини до школи багатоаспектне. Воно охоплює фізіологічну, психологічну та педагогічну зрілість дитини. Одним з основних компонентів психологічної готовності до школи є мотиваційна готовність.

Мотиваційна готовність до навчання у школі включає в себе розвинену потребу дитини в знаннях, уміннях, а також прагнення до їх удосконалення. Вона є передумовою успішної адаптації дитини до школи, прийняття нею «позиції школяра», у разі не сформованості мотивів до навчання, дитина дуже важко звикає до нових умов, колективу і вчителя, недостатньо добре сприймає навчальний матеріал, що призводить до шкільної дезадаптації.

Тому саме формування мотиваційної готовності є дуже важливою умовою для подальшого успішного навчання та безболісної адаптації дитини до умов школи.

Аналіз останніх джерел і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблема готовності дітей до школи знайшла широке відображення у світовому й вітчизняному історико-педагогічному досвіді. Її вивчення започатковано класиками психології і педагогіки (О. Запорожець, Л. Виготський, О. Леонтьєв, Ж. Піаже, К. Ушинський). Обґрунтовано провідну роль саме мотиваційної готовності у роботах (Л. Божович, Н. Гуткіна, В. Шадриков, Д. Ельконін та ін.). У працях розкрито окремі психологічні, педагогічні і методичні аспекти зазначеної проблеми (Т. Кондратенко, Г. Кравцов, К. Щербакова); досліджено різні аспекти готовності дитини до школи (Р. Немов, М. Безруких, І. Дубровіна, Я. Коломінський, Є. Панько).

Метою статті є теоретичний аналіз психологічних особливостей формування мотиваційної готовності дітей до шкільного навчання та її роль в успішному навчанні і адаптації дитини до школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток мотивації шкільного навчання передбачає формування уявлень дошкільника про те, яким буде навчання в школі, знань про те, яким буде його завтрашній день і підготовку дитини до нього як до радісної події.

Для формування в дошкільників правильного уявлення про школу в розпорядженні вихователів і батьків безліч простих і доступних засобів: читання книг про школу, ознайомлення з деякими правилами поведінки учня,

відвідування школи. Можна розповісти дітям про те, як зміниться їхнє життя, коли вони стануть школярами: учень повинен щодня ходити в школу, виконувати в класі і вдома ті завдання, що задає вчитель. Щоб добре вчитися, потрібно бути уважними, дисциплінованими, акуратними [1].

Поняття «готовність до шкільного навчання» – це багаторівневе утворення, що характеризується необхідним рівнем особистісної, мовленнєвої, інтелектуальної і морфологічної підготовки дитини для успішного навчання в школі [2].

«Готовність до школи – це певний набір знань і вмінь, у якому повинні існувати всі інші елементи, хоча рівень їх розвитку може бути різний» [3]. Бути готовим до школи – не означає вміти читати, писати і рахувати. Бути готовим до школи – означає бути готовим всьому цьому навчитися [2; 3].

Багато авторів (Л. Божович, Н. Гуткіна, В. Шадриков, Д. Ельконін та ін.) підкреслюють значущість саме мотиваційного компонента в структурі готовності до навчання. Важливо, що мотиви, будучи структурно початковою ланкою діяльності, виявляють свій вплив на всіх етапах і у всіх структурних одиницях діяльності. Так, від характеру мотивів залежить і вибір засобів досягнення результатів діяльності, і характер дій, з мотивами пов'язані і операції контролю і оцінки отриманого результату діяльності [4].

Мотив є тим «будівельним» матеріалом, з якого складається характер, тому мотиви виконують двояку функцію: по-перше, вони спонукають і спрямовують діяльність учня, по-друге, вони надають цій діяльності суб'єктивний характер. Тому можна говорити про те, що сенс навчальної діяльності, в кінцевому рахунку, визначається її мотивами [5].

У працях Л. Божович, виділені такі дві групи мотивів навчання: 1) широкі соціальні мотиви навчання, чи мотиви, пов'язані «з потребами дитини в спілкуванні з іншими людьми, в їх оцінці і схваленні, з бажаннями учня зайняти певне місце в системі доступних йому суспільних відносин»; 2) мотиви, пов'язані безпосередньо з навчальною діяльністю, чи «пізнавальні

інтереси дітей, потреба в інтелектуальній активності й в оволодінні новими вміннями, навичками і знаннями» [4].

Дослідники Н. Нижегородцева і В. Шадріков виділяють шість основних мотивів, що досягають максимального розвитку до кінця дошкільного віку: 1) соціальні мотиви, засновані на розумінні суспільної значущості та необхідності навчання і прагнення до соціальної ролі школяра; 2) навчально-пізнавальні мотиви, інтерес до нових знань, бажання навчитися чомусь новому; 3) оціночні мотиви, прагнення отримати оцінку дорослого, його схвалення і розташування; 4) позиційні мотиви, пов'язані з інтересом до зовнішньої атрибутиці шкільного життя і позиції школяра; 5) зовнішні стосовно школи й навчання мотиви – «я піду до школи, тому що мама так сказала»; 6) ігровий мотив, неадекватно перенесений у навчальну діяльність – «я хочу в школу, бо там можна гратися з друзями» [5].

На думку Л. Божович, до кінця дошкільного віку у дитини вперше формується «внутрішня позиція» – цілісне ставлення дитини до навколишньої дійсності і до самої себе [4].

Про наявність внутрішньої позиції учня можна говорити, якщо дитина:

ставиться до вступу у школу та до перебування в ній позитивно, навіть в умовах не обов'язкового відвідування школи прагне до занять шкільного змісту;

проявляє особистий інтерес до нового, власне шкільного змісту занять, віддає перевагу урокам грамоти, а не заняттям дошкільного типу (малювання, співи, фізкультура тощо), має належне уявлення про підготовку до школи;

відмовляється від характерної для дошкільного дитинства організації діяльності та поведінки.

Отже, сформованість цієї внутрішньої позиції – одна з головних складових мотиваційної готовності до школи. Без такої готовності дитина, навіть якщо вона вміє читати і писати, не зможе добре вчитися, оскільки обстановка і правила поведінки в школі будуть для неї важкими. Тому мотиваційна готовність має не менше значення, ніж інтелектуальна, але саме про неї часто забувають не тільки батьки, а й педагоги.

Інший аспект мотиваційної готовності – формування пізнавальної активності дітей.

Пізнавальна потреба закладена в дитині самою природою. Але її можна розвинути або загальмувати вихованням. Дошкільний вік є сенситивним періодом для розвитку пізнавальної потреби. Тому так важливо в цей час активно підтримувати будь-які прояви природного потягу дітей до пізнання [6].

Помилками у вихованні пізнавальних мотивів є: ігнорування дорослими прагнення дитини до пізнання нового; завдання формування мотивації перекладається на школу.

До способів виховання пізнавальної активності належать:

створення сприятливого емоційного фону (повноцінне спілкування з дорослим, залучення дитини до кола інтересів родини);

підтримка бажання дитини ставити запитання, що виявляється як схвалення, доброзичливість, уважність, повага, готовність відповісти;

пізнавальні бесіди з дітьми;

використання ігор.

Наявність пізнавальної потреби є головною умовою того, щоб у дитини не виникло неприязне ставлення до навчання, яке створює багато важких проблем для батьків, учнів і вчителів. Від того, як у дошкільному віці розвивалася пізнавальна потреба, чи знаходила вона достатні умови для задоволення, значною мірою залежить пізнавальна чи розумова готовність до навчання в школі [7].

Особливе місце у формуванні мотиваційної готовності дошкільника до шкільного навчання займають сюжетно-рольові ігри, оскільки, гра є провідною діяльністю у даному віці.

У результаті багатьох досліджень науковці дійшли висновку, що сюжетно-рольова гра – це основний вид дитячої гри, що забезпечує розвиток соціалізації дітей дошкільного віку. Зокрема, у роботах А. Богущ та Н. Седової охарактеризована сюжетно-рольова гра старших дошкільників як здатність створювати сюжет для індивідуальної гри з опорою на наявний досвід; уміння

взяти на себе роль та розгорнути сюжет спільної гри; здатність створити ігрову ситуацію для реалізації свого задуму. Сьогодні гра, без перебільшення є найпопулярнішим видом психологічної роботи з дітьми [8].

Висновки. Таким чином, мотиваційна готовність до навчання в школі розвивається поступово. Внутрішня позиція школяра, тобто прагнення до школи і готовність дотримуватися шкільних обов'язків та правил є головною складовою, основою психологічної готовності до школи, основою того, що в новій обстановці дитина буде почувати себе комфортно. Без такої готовності, як би добре дитина не вміла читати і писати, вона не зможе добре вчитися, так як шкільна обстановка, правила поведінки будуть для неї тягарем, вона буде намагатися вийти за будь-яку ціну з цієї неприємної ситуації. Це може бути відволікання, ухід у свої мрії, це може бути прагнення швидше погратися на перервах або негативне ставлення до товаришів чи вчительки. Так чи інакше, такий стан буде заважати дитині вчитися, як би добре її не готували до занять вдома. Таким чином, мотиваційна готовність має не менше значення, ніж інтелектуальна [8].

Мотиваційна готовність – це бажання дитини прийняти нову для неї соціальну роль і позицію учня. Для цього важливо, щоб школа приваблювала старших дошкільників своєю головною діяльністю – навчанням. Тому в центрі уваги педагогів, психологів і батьків мають бути завдання досягнення такого рівня розвитку дитини-дошкільника, її мотиваційної готовності до навчання, який забезпечить майбутньому школяреві достатню й необхідну життєву компетентність, адаптованість та адекватну зорієнтованість у навколишньому середовищі.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку можуть бути спрямовані на дослідження особливостей роботи психолога ДНЗ у підготовці дітей до школи.

Список використаної літератури

1. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. / Т. В. Дуткевич – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 338 с.

2. Черепаня Н. І. Реалізація принципу наступності дошкільної та початкової освіти / Н. І. Черепаня // Педагогічний альманах : [збірник наукових праць] ; редкол. В. В. Кузьменко (голова та ін.). – Херсон : РІПО, 2011. – Випуск 9. – 68 с.

3. Кривоніс М. Л, Дроботій О. Л. Школа майбутніх відмінників. Психологічні заняття з підготовки дітей до навчання в школі / М. Л. Кривоніс. – Харків : Ранок, 2016. – 176 с.

4. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – СПб: Питер, 2008. – 400 с.

5. Нижегородцева Н. В. Психолого-педагогическая готовность ребенка к школе / Н. В. Нижегородцева, В. Д. Шадриков. – М. : Владос, 2001. – 256 с.

6. Ермолаева М. В. Психология развития. 3-е изд. / М. В. Ермолаева. — Воронеж: МПСИ, НПО «МОДЭК», 2006. – 376 с.

7. Психологічна готовність шестирічної дитини до школи / [упоряд.: К. Муліка]. – Полтава : ПОППО, 2008. — 84 с.

8. Богуш А. М. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / А. М. Богуш., Н. А. Сєдова, Н. О. Гавриш; Науково-дослідний центр з проблем соціальної педагогіки та соціальної роботи АПН України, Луганський над. пед. університет Т. Шевченка. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 808 с.

Левицкая Т., Кашук Т. Психологические особенности формирования мотивационной готовности дошкольника

В статье раскрыт актуальный вопрос мотивационной готовности детей к обучению в школе. Определена суть понятия «готовность к школе». Определена ведущая роль мотивационной готовности, которая является определяющей в успешном обучении и адаптации ребенка к школе. Проанализированы психолого-педагогические исследования по данной проблематике. Охарактеризованы психологические особенности формирования мотивационной готовности детей к школьному обучению, выделена структура мотивов, приведена краткая характеристика и определена роль мотивов в формировании готовности детей к школе.

Ключевые слова: *психологическая готовность к обучению в школе, мотивационная готовность, мотив, внутренняя позиция.*

Levytska T., Kashchuk T. Psychological peculiarities of formation of the pre-schoolchild's motivational readiness

This article reveals the relevance of the motivational readiness of children for studying at school. The concept of "readiness for school", and the leading role of motivational readiness, which is crucial in the successful education and child's adaptation to school, are defined in the paper. The psychological and pedagogical researches are analyzed.

Psychological peculiarities of motivational readiness of children for school studying are characterized. The structure of motives is highlighted, a brief description of motives is given and the role of motives in the formation of children's readiness for school is determined.

Childhood, which is the most important stage in the life of every person, in his development, is largely associated with education. The child's readiness for systematic studying is the basis, upon which his further successes in studying, self-development, self-sufficiency and well-being, which largely affects mental and somatic health, depend on. One of the main components of psychological readiness for school is the motivational readiness.

Motivational readiness for studying at school includes the developed need of a child in knowledge, skills, as well as the desire to improve them. It is a prerequisite for successful child's adaptation to school, his adoption of "position of a schoolchild". In the case of absence of motives for studying, it is very difficult for child to get used to the new conditions, schoolmates and teacher, and to perceive the educational material. All of the above lead to school deadaptation.

The first "own position", that is the child's attitude to reality and to himself, is formed till the end of the preschool age.

One of the main components of motivational readiness for school is the formation of own position of the child. Without such readiness, the child, even if he is able to read and write, can't study well, because the situation and the rules of behaviour at school will be difficult for him. Motivational readiness is no less important than intellectual, and both parents and teachers sometimes forget about it.

That's why the formation of motivational readiness is a very important condition for further successful studying and painless adaptation of the child to the school conditions.

Key words: *psychological readiness for studying at school, motivational readiness, motive, own position.*